

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง การจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของบ้านพรสวรรค์ ตำบลช่วงเปา อำเภोजอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้ผู้ศึกษาได้อาศัยแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดทรัพยากรป่าไม้ และการบริหารจัดการป่าไม้
- 2.2 แนวคิดความขัดแย้ง และการจัดการความขัดแย้ง
- 2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วม
- 2.4 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม และวัฒนธรรม
- 2.5 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2.1 แนวคิดทรัพยากรป่าไม้ และการบริหารจัดการป่าไม้

ป่าไม้นับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ช่วยในการอนุรักษ์ดิน และแหล่งต้นน้ำลำธาร เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งพืชพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นแหล่งดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ซึ่งเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (Global warming) นอกจากนี้มนุษย์ยังได้ใช้ป่าไม้ในกิจกรรมนันทนาการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (recreation)

ความพยายามของรัฐในการรักษาพื้นที่ป่าไม้ก็มีมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการออกกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ เช่น พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2540 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติสวนป่า พ.ศ. 2535 เป็นต้น นอกจากนี้การออกกฎหมายเพื่อควบคุมการใช้พื้นที่ป่าที่เหลืออยู่แล้ว รัฐบาลโดยกรมป่าไม้ยังมีการรณรงค์ให้มีการปลูกป่า เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวในเขตป่า และเขตชุมชนเมืองมาโดยตลอด

ปัญหาหนึ่งที่เกิดจากการออกกฎหมายเพื่อควบคุมพื้นที่ป่าไม้ก็คือ การกำหนดพื้นที่ป่าซึ่งครอบคลุมชุมชนที่มีการอาศัยอยู่ในพื้นที่ประกาศ ชุมชนเหล่านี้ต้องอาศัยและพึ่งพิงในการดำรงชีพจึงเกิดเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องการรักษากฎหมาย กลายเป็นกรณีขัดแย้งรุนแรงเกิดขึ้นมากมาย

สุชาวัลย์ เสถียรไทย (2538) กล่าวว่า ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า ทุกวันนี้ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาทิเช่น ปัญหาอากาศเสีย แม่น้ำลำคลองเน่าเสีย และป่าไม้ถูกทำลาย คงจะเป็นที่ประจักษ์อยู่โดยไม่ต้องมีเอกสารอ้างอิง และจะสังเกตได้ว่า ปัญหาเหล่านี้จะเกิดขึ้นมากในทรัพยากรประเภทที่ใช้ร่วมกันหรือ บางครั้งก็เรียกว่า ทรัพยากรส่วนรวม ซึ่งมีคุณสมบัติที่ไม่สามารถแบ่งแยกการใช้ได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างได้แก่ บรรยากาศ ระบบแม่น้ำลำคลอง และป่าไม้ เป็นต้น ซึ่งการกระทำหรือการใช้ของคนใดคนหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อไปยังคนอื่นๆ ด้วย และอาจกล่าวได้ว่าที่เกิดปัญหามากในการใช้ทรัพยากรประเภทนี้ ความยากจนมีส่วนทำให้ผู้คนต้องทำเพื่อความอยู่รอดเฉพาะหน้า ความเห็นแก่ตัวหรือการคิดแต่ผลประโยชน์เฉพาะตัวของผู้คน การแก้ไขก็คือการช่วยกันเสริมสร้างจิตสำนึกให้คนนึกถึงประโยชน์ส่วนรวมและลูกหลานในอนาคต ที่จะต้องมาประสบปัญหาจากการกระทำของคนในปัจจุบัน และอีกแนวทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหาก็หากมีเงื่อนไขที่เหมาะสมที่ทำให้คนเหล่านี้เห็นว่า ประโยชน์ที่จะได้จากการร่วมมือกันนั้นสูงกว่าที่จะได้จากการตัดวงประโยชน์เฉพาะตนเท่านั้น การร่วมมือกันอาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งในทางชีววิทยาก็มีการพบว่า สัตว์และสิ่งมีชีวิตซึ่งต้องพยายามต่อสู้เพื่อความอยู่รอดและดำรงเผ่าพันธุ์ไว้นั้น ไม่ได้มีพฤติกรรมแต่ที่จะแข่งขันกันอยู่รอดอย่างเดียว แต่ต้องมีการอาศัยร่วมมือกันด้วย อย่างไรก็ตามในเรื่องการจัดสรรทรัพยากรประเภทที่ใช้ร่วมกันโดยไม่ให้เป็นไปในทางทำลายแต่ให้เกิดความร่วมมือกันนั้น จำเป็นต้องมีเงื่อนไขที่เหมาะสม

รูปแบบการกำหนดสิทธิของทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยนั้น เป็นรูปแบบที่รัฐเป็นเจ้าของโดยตรง และมีหน่วยงานของรัฐ คือ กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เป็นผู้บริหารจัดการ ขณะที่พื้นที่ป่าซึ่งประกาศตามกฎหมายขยายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ พื้นที่ป่าจริงๆ กลับลดลงในอัตราที่รวดเร็วเป็นที่น่าสังเกตว่าขณะที่นโยบายในการอนุรักษ์ป่าของกรมป่าไม้ทวีความเข้มข้นขึ้นนั้น ป่าก็ยังถูกทำลายในระดับที่น่าวิตกมาตลอด และก็ไม่แปลกเลยที่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่มีขึ้นทั่วไปหมด

สำหรับการบริหารและจัดการป่าไม้นั้น อนวัช ยาวิชัย (2534) กล่าวว่า นโยบายป่าไม้ของประเทศไทยได้มีมาโดยตลอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แต่เนื่องจากกิจกรรมด้านป่าไม้ประกอบไปด้วยสาขาของงานต่างๆ มากมายหลายประเภท ซึ่งโดยทั่วไปกิจกรรมด้านนี้ จะเป็นที่เข้าใจในกลุ่มนักวิชาการป่าไม้ หรือผู้ที่อยู่ในป่าไม้นั้น การขาดความรู้และความเข้าใจในกิจกรรมต่างๆ ทางด้านป่าไม้ จึงเป็นเหตุทำให้การร่วมมือและการทำงานร่วมกันเป็นไปด้วยความยุ่งยาก จากลักษณะและสาระสำคัญของกิจกรรมด้านป่าไม้ ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทรัพยากรส่วนอื่นๆ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ อันเป็นทรัพยากรที่มีอยู่และเกิดในที่แห่งเดียวกัน นโยบายป่าไม้จึงมีเรื่อง

ดังกล่าวให้ต้องพิจารณาควบคู่กัน ไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม ภาคเกษตรกรรมเป็นหัวใจสำคัญที่สนองตอบต่อความอยู่ดีกินดีของบุคคลทั่วไป

การจัดการป่าไม้ใน “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยหลักชีววิทยา” กล่าวว่าการจัดการป่าไม้ของเกือบทุกประเทศทั้งในเอเชีย ยุโรป และสหรัฐอเมริกา มีรากฐานอยู่บนแนวความคิดที่สำคัญ 3 ประการ

1) Sustain Yield Concept ใจความสำคัญของมโนทัศน์นี้อยู่ที่ว่าอัตราการตัดต้นไม้และอัตราการเจริญเติบโตของต้นไม้ต้องสมดุลกันเพื่อให้มีผลผลิตของไม้ที่ใช้ไปโดยไม่มีที่สิ้นสุด

2) Multiple Use Concept วัตถุประสงค์การจัดการป่าไม้ควรอยู่ในลักษณะอเนกประสงค์ ป่าไม้ไม่ใช่แหล่งไม้เท่านั้น แต่ยังเป็นแหล่งสัตว์ป่า แหล่งนันทนาการ แหล่งน้ำอีกทั้งยังสามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของดิน และอัตราการเพิ่มธาตุอาหารในน้ำ (eutrophication) ไม่ให้เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว สิ่งเหล่านี้ต้องเป็นรากฐานสำคัญของการจัดการป่าไม้ด้วย

3) Long Run Policy นโยบายการจัดการป่าไม้ระยะยาวเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะการจัดการป่าไม้เพื่อประโยชน์ในระยะสั้น โดยไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะติดตามมาในระยะยาว การจัดการป่าไม้ในรูปสวนป่าโดยการปลูกพืชโตเร็วเป็นแถว เป็นระยะ แต่ขาดลักษณะนาาชนิดและความซับซ้อนของป่าไม้ เพราะเลือกปลูกพืชเพียงไม่กี่ชนิด การจัดการป่าไม้โดยไม่คำนึงถึงลักษณะป่าเดิม เป็นความเข้าใจผิดอย่างหนึ่ง ดังนั้น ความคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าไม้ที่ว่า “the greatest good for greatest number in the long run” จึงควรเป็นนโยบายสำคัญของการจัดการป่าไม้

การดำเนินการจัดการป่าไม้โดยยึดเอาตามแนวนโยบายของรัฐ ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2540 (สำนักงานป่าไม้เขตเชียงใหม่, 2545.) ได้จำแนก พื้นที่ป่าไม้เป็น 5 ประเภท ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติ ดังนี้

1) ป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อราชฎรเสนอปัญหาเรียกร้องให้เพิกถอนเขตป่าไม้ถาวร ตามมติคณะรัฐมนตรีให้คณะอนุกรรมการจำแนกประเภทที่ดินประจำจังหวัดแต่งตั้งคณะทำงานตรวจสอบพื้นที่ เมื่อคณะอนุกรรมการฯ พิจารณาผลการตรวจสอบของคณะทำงานฯ แล้วให้นำเสนอคณะกรรมการพัฒนาที่ดินพิจารณาเพื่อยื่นเสนอคณะรัฐมนตรี พิจารณาเปลี่ยนแปลงมติคณะรัฐมนตรีกำหนดเขตป่าไม้ถาวรเสียใหม่ให้สอดคล้องกับความเป็นจริง โดยจำแนกเป็นพื้นที่ทำกินหรือพื้นที่ใช้ประโยชน์อย่างอื่นฯ แล้วมอบให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไป เช่น ส.ป.ก. และกรมที่ดิน เป็นต้น

2) ป่าสงวนแห่งชาติ เนื่องจากราชฎรได้เรียกร้องให้กรมป่าไม้มอบพื้นที่ให้ ส.ป.ก. และให้ส.ป.ก.เร่งรัดการออกเอกสาร ส.ป.ก. 4-01 และจากข้อเท็จจริงปรากฏว่ากรมป่าไม้ได้มอบ

พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติให้ ส.ป.ก. นำไปดำเนินการตามกฎหมายปฏิรูปที่ดินแล้ว ประมาณ 44 ล้านไร่ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2536 แต่เกิดปัญหาความคลาดเคลื่อนของแผนที่ มีการมอบพื้นที่ ที่ไม่สมควรนำไปปฏิรูปที่ดินให้ ส.ป.ก. จึงได้มีมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2538 ยกเลิกมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว กรมป่าไม้ และส.ป.ก. ได้ทำบันทึกข้อตกลงในการกันพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติกลับคืนกรมป่าไม้ โดยจะกันพื้นที่ดังนี้ออก คือ พื้นที่ที่มีสภาพเป็นป่า พื้นที่ที่มีสภาพหรือศักยภาพทำการเกษตรไม่คุ้มค่า พื้นที่ล่อแหลมคุกคามต่อระบบนิเวศ และพื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้ชุมชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน พื้นที่ภูเขาสูงชันหรือที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ย ตั้งแต่ร้อยละ 35 ขึ้นไป และเป็นพื้นที่ดินน้ำลำธาร พื้นที่ที่กรมป่าไม้มีภาระผูกพันตามกฎหมายพื้นที่ป่าชายเลน พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมที่ยังไม่มีราษฎรถือครองทำกิน ดังนั้นจึงให้

2.1) กรมป่าไม้ และส.ป.ก. ปฏิบัติตามข้อตกลง โดยเร่งรัดดำเนินการให้แล้วเสร็จทุกป่าโดยเร็ว

2.2) ส.ป.ก. นำผลการปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงไปเร่งรัดกำหนดเขตปฏิรูปที่ดินโดยเร็ว

2.3) เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร ป่าใดที่ผ่านการปฏิบัติตามบันทึกข้อตกลงแล้ว แต่ยังไม่มีการออกฤกษ์กำหนดเขตปฏิรูปที่ดิน ให้ ส.ป.ก. ออกเอกสาร ส.ป.ก.4-98 ให้ราษฎรก่อน เมื่อพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตปฏิรูปที่ดินแล้ว ให้ ส.ป.ก. เร่งรัดออกเอกสาร ส.ป.ก.4-01 ให้กับราษฎรโดยเร็ว

2.4) พื้นที่ที่ไม่สมควรนำไปปฏิรูปที่ดิน ให้กรมป่าไม้พิจารณากำหนดให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ หรือสงวนไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้ประเภทต่างๆ หรือให้ดำเนินการตามกิจกรรมของกรมป่าไม้ตามหน้าที่และความรับผิดชอบ

3) ป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรี เนื่องจากราษฎรเรียกร้องให้ปรับแนวเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งทับกับที่ทำกินของราษฎร ข้อเท็จจริงสรุปได้ว่า คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 10 และวันที่ 17 มีนาคม 2535 จำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ของประเทศ เป็น 3 พื้นที่ คือ พื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zone C) พื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ (Zone E) และพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร (Zone A) การจำแนกอาจมีการคลาดเคลื่อนจากสภาพข้อเท็จจริงในบางพื้นที่ ราษฎรจึงเรียกร้องให้มีการปรับแนวเขตให้ถูกต้องตามข้อเท็จจริง ซึ่งในเรื่องนี้ได้มีการแก้ไขปัญหาโดยวิธีการปฏิรูปที่ดินสำหรับเขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ (Zone E) และเขตพื้นที่ป่าที่เหมาะสมต่อการเกษตร (Zone A) ที่เสื่อมสภาพหรือมีราษฎรอยู่อาศัยทำกินแล้ว แต่สำหรับป่าเพื่อการอนุรักษ์ (Zone C) มติรัฐมนตรีดังกล่าวข้างต้นได้กำหนดให้มีการปรับปรุงแนวเขตได้ โดยให้มีคณะทำงาน 5 ฝ่าย คือ ผู้แทนฝ่ายปกครองระดับพื้นที่ (นายอำเภอ หรือปลัดอำเภอ) เป็นหัวหน้าคณะทำงาน ผู้แทน

สำนักงานป่าไม้เขต ผู้แทนราษฎรในพื้นที่ เป็นคณะทำงาน และผู้แทนสำนักงานป่าไม้จังหวัด เป็นคณะทำงานและเลขานุการ ดังนั้น เมื่อราษฎรเรียกร้องเสนอปัญหาให้ปรับปรุงแนวเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ให้จังหวัดแต่งตั้งคณะทำงาน 5 ฝ่าย ตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวข้างต้น เมื่อคณะทำงาน 5 ฝ่าย สำรวจพื้นที่เสร็จแล้วให้เสนอคณะอนุกรรมการป้องกันและปราบปรามการลักลอบทำลายทรัพยากรป่าไม้ประจำจังหวัดพิจารณา และส่งให้สำนักงานป่าไม้เขตดำเนินการรังวัด ปักเขตปรับปรุงแผนที่ แล้วส่งให้ กรมป่าไม้ดำเนินการเสนอต่อกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และคณะรัฐมนตรีต่อไป และเพื่อให้การแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรเป็นไปด้วยความรวดเร็ว จึงให้

3.1) เร่งรัดดำเนินการปรับแนวเขตป่าเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ที่มีปัญหาราษฎรเรียกร้องให้แล้วเสร็จโดยเร็วก่อนเป็นอันดับแรก แล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบมอบบริเวณพื้นที่ที่ปรับออกให้ ส.ป.ก. นำไปปฏิรูปที่ดิน

3.2) ป่าอนุรักษ์ตามมติคณะรัฐมนตรีอื่นๆ ที่ไม่มีปัญหาราษฎรเรียกร้องให้เร่งรัดดำเนินการปรับแนวเขตให้ถูกต้อง สอดคล้องกับภูมิประเทศไปพร้อมกัน

3.3) พื้นที่ที่ผ่านการปรับแนวเขต และมีความเหมาะสมที่จะกำหนดไว้เป็นป่าเพื่อการอนุรักษ์ โดยไม่มีปัญหาความเดือดร้อนของราษฎร ให้กรมป่าไม้กำหนดเป็นป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย และความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ให้กรมป่าไม้จัดทำแนวเขตที่ชัดเจน และป้องกันดูแลคุ้มครองอย่างเข้มงวด ไม่ให้ราษฎรบุกรุกเข้าไปยึดถือครอบครองอยู่อาศัยทำกิน หากมีการบุกรุกเข้าไปยึดถือครอบครองให้ดำเนินการตามกฎหมายอย่างเฉียบขาด

4) ป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และป่าอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 ชั้น 2 เนื่องจากเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้กำหนดขึ้นเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช และพันธุ์สัตว์ที่มีคุณค่า หายาก เพื่อการป้องกันภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัยและการพังทลายของดิน รวมตลอดถึงเพื่อประโยชน์ด้านการศึกษาวิจัย นันทนาการของประชาชนและความมั่นคงของชาติ ดังนั้น

4.1) ให้ถือปฏิบัติตามนโยบายที่รัฐจะไม่ออกเอกสารสิทธิตามประมวลกฎหมายที่ดินให้แก่ผู้บุกรุกหรือครอบครองที่ดินในเขตป่าอนุรักษ์โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายต่อไป

4.2) ให้กรมป่าไม้สำรวจจำนวนราษฎรและพื้นที่ที่ครอบครองให้ชัดเจน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการจัดการเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน

4.3) ให้กรมป่าไม้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่จะให้ราษฎรอยู่อาศัยและหรือทำกินในพื้นที่ที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในการดำรงชีพและ

ให้มีผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและหรือสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด ทั้งนี้ ให้ทำขอบเขตให้ชัดเจนเป็นที่ทราบทั่วกัน และห้ามขยายพื้นที่เพิ่มเติมโดยเด็ดขาด

4.4) ให้กรมป่าไม้ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและตัวแทนราษฎรในพื้นที่กำหนดมาตรการเพื่อการอยู่อาศัย การทำประโยชน์อื่นๆ ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ โดยรัฐจะสนับสนุนด้านการสาธารณูปโภค การพัฒนาคุณภาพชีวิต และส่งเสริมอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตรกรรม ในกรณีที่รัฐจัดที่ทำกินให้โดยให้กรมป่าไม้ประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเตรียมแผนงานรองรับ

4.5) ให้ตั้งกรรมการแก้ไขปัญหาพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในแต่ละพื้นที่ ประกอบด้วยตัวแทนฝ่ายราชการ และราษฎรที่มีปัญหาเกี่ยวข้องโดยตรงฝ่ายละเท่าๆกัน เพื่อทำการตรวจสอบพิสูจน์เพื่อดำเนินการรับรองสิทธิการอยู่อาศัยทำกิน

4.6) การรับรองสิทธิอยู่อาศัยและหรือทำกินให้แก่ราษฎร ให้ดำเนินการตามกฎหมายป่าสงวนแห่งชาติ หากพื้นที่ใดเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ หรือเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า หรือเป็นเขตอนุรักษ์ตามกฎหมาย ให้สำรวจขอบเขตให้ชัดเจน แน่นอน แล้วดำเนินการเพิกถอนตามวิธีการที่กฎหมายกำหนดเพื่อให้กลับมาเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎหมาย หากเป็นป่าอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำชั้น 1 ชั้น 2 ให้ดำเนินการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้แล้วนำเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาเปลี่ยนแปลงมติคณะรัฐมนตรีที่กำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำหรือเสนอขอผ่อนผันการใช้ประโยชน์ต่อไป และในการให้เอกสารรับรองสิทธิ สทก. พิเศษให้กำหนดเงื่อนไขห้ามจำหน่าย จ่ายโอนแต่ให้ตกทอดทางมรดกได้ และกำหนดเงื่อนไขในการใช้พื้นที่เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด สำหรับขนาดของพื้นที่ให้คำนึงถึงจำนวนพื้นที่ที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่ประกอบกับจำนวนผู้ได้รับสิทธิเป็นสำคัญ

5) พื้นที่อื่นๆ เช่น พื้นที่สวนป่า กรณีที่ราษฎรเรียกร้องเสนอปัญหาให้จังหวัดดำเนินการ โดยตั้งคณะทำงานตรวจสอบข้อเท็จจริงให้พิสูจน์การอยู่อาศัยครอบครองการทำประโยชน์ในพื้นที่ให้ชัดเจนว่ามีมาก่อนหรือไม่ ราษฎรเดือนร้อนอย่างไรเคยได้รับการช่วยเหลือจากทางราชการมาแล้วหรือไม่ แล้วเสนอมาตรการหรือแนวทางแก้ไขปัญหามาให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาตามมาตรการและแนวทางของแต่ละพื้นที่ที่เป็นปัญหา ทั้งนี้ให้หน่วยงานผู้รับผิดชอบให้ความเป็นธรรมกับราษฎรให้มากที่สุด

กล่าวโดยสรุปในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เป็นการปฏิบัติโดยยึดถือตามนโยบายการป่าไม้แห่งชาติ เพื่อให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง และสิ่งแวดล้อมสูงสุด โดยมีการตรากฎหมายเพิ่มเติมมาเป็นลำดับ โดยมีเจตนาในการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติรวมไปถึงสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ทั้งยังเป็นการป้องกันการบุกรุก

ถือครองที่ดินจากผู้ที่จะขายโอกาสการถือครองที่ดินเพื่อเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวอันมิชอบอีกด้วย แต่เนื่องจากการดำเนินการดังกล่าวมักประสบปัญหาระหว่างการทำแลกเปลี่ยนที่ดินที่ป่าสงวนแห่งชาติ กับพื้นที่ของชาวบ้านที่ใช้ประโยชน์ หรือการทำเกษตรกรรม ตลอดจนการประกาศแนวพื้นที่ป่าใหม่ทับซ้อนกับพื้นที่ทำกินเดิมของชาวบ้านอีกด้วย

ในส่วนของกรมป่าไม้ ผู้ซึ่งมีฐานะในการนำนโยบายการป่าไม้ไปปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ จึงต้องถือปฏิบัติตามกฎหมายในการรักษาสภาพของพื้นที่ป่า ที่ถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติของประเทศที่เป็นทรัพย์สินส่วนรวม และเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลที่จะต้องจัดสรรการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชาติอย่างเป็นธรรม และยังประโยชน์ต่อประชาชนทั้งประเทศต่อไปในอนาคตอีกด้วย

2.2 แนวคิดความขัดแย้ง และการจัดการความขัดแย้ง

2.2.1 ความหมายของความขัดแย้ง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” ว่าหมายถึง “ไม่ลงรอยกัน” นอกจากนั้นได้อธิบายคำว่า “ขัด” หมายถึง ไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนใจ และคำว่า “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน การกระทำที่ไปด้วยกันไม่ได้ในลักษณะตรงกันข้าม การไม่ถูกกันเมื่อมีความสนใจ ความคิด หรือการกระทำที่ไม่เหมือนกัน (เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2534.)

ความขัดแย้งเป็นกระบวนการทางสังคมอย่างหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม แต่กระบวนการทางสังคม (Social Process) เห็นว่าความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมปัจเจกชน แต่ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับปัจเจกชน บางครั้งไม่สามารถจะคลี่คลายลงได้ จึงจำเป็นต้องรวมกลุ่มกับปัจเจกชนอื่นๆ ที่ไม่ได้รับความพึงพอใจ ฝ่ายที่มีความขัดแย้งจึงรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นการต่อรองหรือเข้าต่อสู้กับอีกฝ่ายหนึ่ง (สุวิทย์ รุ่งวิสัย, 2542.)

นอกจากนี้ โจนาธาน เทอร์เนอร์ (Jonathan Turner, 1980 อ้างใน สุเทพ สุนทร เกษัช, 2548.) ได้กล่าวถึงความขัดแย้ง ว่าเป็นกระบวนการของเหตุการณ์ต่างๆ จำนวนหนึ่งที่น่าไปสู่การกระทำที่ปรากฏชัดของปฏิสัมพันธ์ที่มีความรุนแรงที่มีจิตใจต่างกัน ในระหว่างอย่างน้อยสองฝ่าย ซึ่งระดับของความขัดแย้งขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ที่รู้สึกขัดแย้ง ที่จะชี้ชัดถึงผลประโยชน์ของตนและขอบเขตความยืดหยุ่นของสังคมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการความขัดแย้งของแต่ละสังคม โดยมีขั้นตอนของความขัดแย้ง ดังต่อไปนี้

- 1) ระบบสังคมประกอบขึ้นด้วยหน่วยที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันจำนวนหนึ่ง
- 2) มีการกระจายทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีอย่างจำกัด

- 3) หน่วยหรือคนที่ไม่ได้รับส่วนแบ่งทรัพยากรอย่างเหมาะสม เริ่มตั้งข้อสงสัยต่อความถูกต้องของระบบ
- 4) คนที่ถูกลิดรอนประโยชน์สิทธิจะเริ่มตระหนักว่า จะต้องมีการยกเลิกระบบการแบ่งสรรทรัพยากร เพื่อประโยชน์ของพวกเขา
- 5) คนที่ถูกลิดรอนประโยชน์สิทธิจะถูกกระตุ้นทางด้านความรู้สึกและอารมณ์
- 6) มีการระเบิดความอัดอั้นตันใจมาเป็นระยะๆ มักจะเป็นลักษณะที่วุ่นวายไม่เป็นระเบียบ
- 7) คนที่เกี่ยวข้องอยู่ในความขัดแย้งจะมีความตึงเครียด และมีอารมณ์ความรู้สึกในการมีส่วนร่วมอยู่ด้วย
- 8) จะมีความพยายามเพิ่มขึ้น ในการที่จะจัดระเบียบเกี่ยวกับกลุ่มที่ถูกลิดรอนสิทธิประโยชน์ที่เกี่ยวข้องอยู่ในความขัดแย้ง
- 9) ความขัดแย้งโดยเปิดเผยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในขอบเขตต่างๆ จะปะทุขึ้นระหว่าง อภิสัทชนกับผู้ถูกลิดรอนสิทธิประโยชน์ ขอบเขตของความขัดแย้งจะได้รับอิทธิพลมาจากความสามารถของฝ่ายที่มีอยู่ในความขัดแย้งที่จะชี้ชัดถึงผลประโยชน์ของฝ่ายตน และขอบเขตที่ระบบจะพึงมีในการจัดการความขัดแย้ง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครปรารถนา แต่ก็ เป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยงพ้นตราบใดที่มนุษย์ยังมีชีวิตอยู่และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมและมนุษย์มีความสนใจ ค่านิยม แนวคิด และความต้องการแตกต่างกัน แนวคิดความขัดแย้งมากมายได้พัฒนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน พบว่าสาเหตุของความขัดแย้งเกิดจากการเห็นว่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ถูกกีดกันจากภายนอกมากเกินไป (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534.) ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ของชุมชนบ้านพรสวรรค์ อำเภอจอมทอง จังหวัด เชียงใหม่ ซึ่งเป็นความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีมูลเหตุแห่งความขัดแย้งเกิดขึ้นจากการแย่งชิง การใช้ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งอยู่ในสภาวะของการที่เป็นทรัพยากรที่จำกัดขาดแคลนในปัจจุบัน ย่อม เป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับชาวบ้านในพื้นที่

2.2.2 ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

ทฤษฎีความขัดแย้งเป็นทฤษฎีที่มีรากฐานของสมมติฐานที่ว่าสังคม คือ ระบบที่มี ลักษณะซับซ้อนของความไม่เท่าเทียมกัน (Inequal) และความขัดแย้ง (Conflict) ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม พฤติกรรมทางสังคมสามารถเข้าใจได้จากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ และบุคคลต่างๆ เพราะการแข่งขันกันในการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีค่าและหายาก ทฤษฎีความ

ขัดแย้งทางสังคมเป็นทฤษฎีที่สนับสนุนโครงสร้างหน้าที่ให้มีความสมบูรณ์ขึ้น กล่าวคือ ทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคมมีแนวความคิดว่า สังคมนั้นไม่ได้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่สังคมนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งแยก (Division) อันเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม นักสังคมวิทยากลุ่มความขัดแย้งทางสังคมจะพยายามค้นหาว่า ปัจจัยต่างๆ เช่น ชั้นทางสังคม เชื้อชาติ กลุ่มชน เพศ และอายุ มีความเกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมของการกระจายทรัพยากรที่มีคุณค่าในสังคม ได้แก่ เงิน อำนาจ การศึกษา และเกียรติยศทางสังคมอย่างไร นอกจากนี้นักวิชาการในกลุ่มความขัดแย้งทางสังคมจะมองว่า ในสังคมเกิดการแข่งขันกันเพราะในสังคมมีความขัดแย้งกันอันเนื่องมาจากกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมได้รับผลประโยชน์และผลตอบแทนที่ไม่เท่าเทียมกัน มีความแตกต่างกันออกไปตามตำแหน่งและหน้าที่ทางสังคม นักสังคมวิทยาในกลุ่มนี้ยังมองว่า สังคมมีความขัดแย้งกันอย่างต่อเนื่องซึ่งเป็นสาเหตุทำให้สังคมมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตามมา (ชมนาท รัตนมณี และคณะ, 2547)

นักสังคมวิทยาได้ให้ความสนใจในเรื่อง ความขัดแย้งกันมากในศตวรรษที่ 19 การอธิบายการจัดระเบียบสังคมในแง่ของ ทฤษฎีความขัดแย้ง เป็นความคิดที่พัฒนามาจากความคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ซึ่งมองสังคมว่า ประกอบด้วยสมาชิกที่แบ่งแยกออกเป็นชนชั้นต่างๆ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ชนชั้นที่เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินกับชนชั้นแรงงาน ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการเอารัดเอาเปรียบ และสังคมเป็นระบบที่มีความขัดแย้งกันระหว่างชนชั้นตลอดเวลา

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx, 1967 อ้างใน ชมนาท รัตนมณี และคณะ, 2547) มีความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงของทุกๆ สังคม จะมีขั้นตอนของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ 5 ขั้น โดยแต่ละขั้นจะมีวิธีการผลิต (Mode of Production) ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของอำนาจของการผลิต (Forces of production) ซึ่งได้แก่ การจัดการด้านแรงงาน ที่ดิน ทุน และเทคโนโลยีกับความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต (Social relation of production) ซึ่งได้แก่ เจ้าของปัจจัยการผลิต และคนงานที่ทำหน้าที่ผลิต แต่ในระบบการผลิตแต่ละระบบจะมีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้ใช้แรงงานในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่เป็น โครงสร้างส่วนล่างของสังคม และเมื่อโครงสร้างส่วนล่างมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผล ทำให้เกิดการผันแปรและเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างส่วนบนของสังคม (Superstructure) ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคม เช่น รัฐบาล ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และรวมถึงค่านิยม ทัศนคติ และบรรทัดฐานของสังคม

ลำดับขั้นของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์ มีดังนี้

1) ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ดั้งเดิม (Primitive communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของเผ่า (Tribal ownership) ต่อมาเผ่าต่างๆ ได้รวมตัวกันเป็นเมืองและรัฐ ทำให้กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเปลี่ยนไปเป็นของรัฐแทน

2) ขั้นสังคมแบบโบราณ (Ancient communal) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ (State ownership) สมาชิกในสังคมได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งได้แก่ เครื่องใช้ส่วนตัว และทาส ดังนั้นทาส (Slavery) จึงเป็นกำลังสำคัญในการระบบการผลิตทั้งหมด และต่อมาระบบการผลิตได้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าของทาสและทาส

3) ขั้นสังคมแบบศักดินา (Feudalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของขุนนาง คือ ที่ดิน โดยมีทาสเป็นแรงงานในการผลิต

4) ขั้นสังคมแบบทุนนิยม (Capitalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของนายทุน คือ ที่ดิน ทุน แรงงาน และเครื่องจักร โดยมีผู้ใช้แรงงานเป็นผู้ผลิต

5) ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ (Communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของทุกคน ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่มีใครเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

ตามแนวความคิดของมาร์กซ์ ลำดับขั้นของการนำไปสู่การปฏิวัติของชนชั้นล่างของสังคมเกิดจากกระบวนการดังต่อไปนี้

- 1) มีความต้องการในการผลิต
- 2) เกิดการแบ่งแยกแรงงาน
- 3) มีการสะสมและพัฒนาทรัพย์สินส่วนบุคคล
- 4) ความไม่เท่าเทียมทางสังคมมีมากขึ้น
- 5) เกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม
- 6) เกิดตัวแทนทางการเมืองเพื่อทำการรักษาผลประโยชน์ของแต่ละชนชั้น
- 7) เกิดการปฏิวัติ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวความคิดของมาร์กซ์ เป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม โดยใช้แนวความคิดวิภาษวิธี (Dialectical) ที่เริ่มจาก การกระทำ (Thesis) ซึ่งเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการกระทำแบบใหม่ (Synthesis) ตามมา

ต่อมามีนักทฤษฎีรุ่นใหม่มีความคิดที่แตกต่างไปจากมาร์กซ์ คือ ราล์ฟ ดาเรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf, 1968 อ้างใน กุทซังค์ กุณทลบุตร, 2528) ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมันผู้เขียนหนังสือ Class and Class Conflict in Industrial Society ได้เสนอความเห็นแย้งกับมาร์กซ์ ในแง่ที่ว่า ความขัดแย้งนั้นขึ้นอยู่กับอำนาจ (Authority) ไม่ใช่มาจากพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

โดยอธิบายว่า ในสังคมประกอบไปด้วยกลุ่มต่างๆ มากมาย ในแต่ละกลุ่มจะมีความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องของความไม่เท่าเทียมในด้านสิทธิอำนาจ (Inequality of Authority) โดยผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า (Domination) จะมีสิทธิอำนาจในการสั่งการ ตลอดจนออกกฎเกณฑ์ต่างๆ บังคับผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ (Subjection) คาร์เนดอร์ฟ ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวของกลุ่มต่างๆ ในสังคมอุตสาหกรรม โดยในสังคมอุตสาหกรรมนั้นจำเป็นต้องมีการร่วมมือและพึ่งพากันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้ที่ด้อยในด้านสิทธิอำนาจต่างๆ จะอยู่ในลักษณะของการเสียเปรียบ ในตอนแรกยังเห็นไม่ชัด เรียกว่า เป็นการเสียเปรียบในผลประโยชน์ที่แฝงอยู่ (Latent Interests) ผลประโยชน์แอบแฝง เมื่อใดที่กลุ่มนี้ยังไม่ได้ตระหนักในความแตกต่างของอำนาจก็ไม่มีความขัดแย้ง ต่อมาเมื่อกลุ่มที่มีอำนาจและไม่มีอำนาจขัดแย้งกันเพราะผลประโยชน์ กลุ่มผู้เสียเปรียบจะกลายสภาพมาเป็นกลุ่มขัดแย้ง

1) รูปแบบความรู้สึกในผลประโยชน์แฝง จะพัฒนาလာมาเป็นความรู้สึกว่าตนเองเสียผลประโยชน์ (Manifest Interests) และกลุ่มดังกล่าวจะกลายมาเป็นกลุ่มขัดแย้งได้นั้นจะต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้ คือ

1.1) เงื่อนไขทางด้านเทคนิควิธี เช่น มีการพัฒนาตัวผู้นำกลุ่ม มีอุดมการณ์ต่างๆ

1.2) เงื่อนไขทางการเมือง เช่น มีการเปิดโอกาสให้กลุ่มที่เสียประโยชน์

1.3) เงื่อนไขทางสังคม เช่น มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร หรือติดต่อสัมพันธ์กันได้ง่ายในหมู่ผู้เสียผลประโยชน์

เมื่อมีเงื่อนไขทั้ง 3 ประการเกิดขึ้นแล้ว จะทำให้มีการพัฒนาและจัดองค์กรของกลุ่มผู้เสียผลประโยชน์เกิดขึ้น และถึงตอนนี้ความขัดแย้งจะเกิดขึ้น คาร์เนดอร์ฟ ได้แบ่งรูปแบบของความขัดแย้งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ ความเข้มข้นในความขัดแย้ง (Intensive of Conflict) และความรุนแรงในความขัดแย้ง (Violence of Conflict)

2) ความเข้มข้นในความขัดแย้ง (จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมหรือปริมาณของกลุ่มขัดแย้ง) จะเพิ่มขึ้นเมื่อมีปัจจัย ดังนี้

2.1) มีการขยายขอบเขตของเงื่อนไขต่างๆ เช่น เงื่อนไขทางเทคนิควิธี เงื่อนไขทางการเมือง และเงื่อนไขทางสังคมไปอย่างกว้างขวาง

2.2) มีความไม่เท่าเทียมกันในทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม และสิทธิอำนาจอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น ผู้ใช้แรงงาน ขาดจน สถานภาพทางสังคมต่ำ และไม่มีสิทธิอำนาจสั่งการใดๆ ในองค์กร ในขณะที่เจ้าของโรงงานมีลักษณะตรงข้าม

2.3) ผู้เสียผลประโยชน์ดังกล่าวไม่มีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมหรือไม่มีโอกาสที่จะกลายมาเป็นผู้ที่มีสิทธิอำนาจได้เลย เช่น ในสังคมจีนก่อนการปฏิวัติทางวัฒนธรรม

ยิ่งมีความเข้มข้นของความขัดแย้งมากเท่าใด ก็ยิ่งจะทำให้โครงสร้างของสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เพราะหมายถึงการมีส่วนร่วมมาก ดังนั้นโครงสร้างของสังคมอาจจะเปลี่ยนแปลงไปทั้งหมด ตัวอย่างเช่น การปฏิวัติ เป็นต้น

3) ความรุนแรงในความขัดแย้ง หมายถึง ระดับของการต่อรองอย่างสันติวิธี จนถึงระดับการก่อการจลาจลก่อความไม่สงบ จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ

3.1) ขาดองค์ประกอบของเงื่อนไขต่างๆ เช่น เงื่อนไขต่างๆ เช่น เงื่อนไขทางเทคนิควิธี เงื่อนไขทางการเมืองและเงื่อนไขทางสังคม ทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบและความวุ่นวายขึ้น

3.2) ผู้ด้อยสิทธิอำนาจมีความรู้สึกอย่างรุนแรงว่า ตนเองไม่ได้รับในสิ่งที่ตนควรจะได้รับ (Relative Deprivation)

3.3) กลุ่มผู้ด้อยสิทธิอำนาจหรือกลุ่มขัดแย้งไม่พอใจหรือไม่สามารถสร้างข้อตกลงกับกลุ่มที่อยู่เหนือกว่าได้ เช่น นายจ้างไม่ยอมรับข้อเสนอของผู้ใช้แรงงาน ทำให้หาข้อตกลงกันไม่ได้

ความรุนแรงในความขัดแย้งจะนำมาสู่อัตราการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางสังคม และการปรับปรุงภายในโครงสร้างนั้นอย่างรวดเร็ว เช่น การประท้วง การเดินขบวนของกรรมกร ก่อให้เกิดการเปลี่ยนตัวผู้บริหาร เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ทั้งมาร์กซ์ กับคารเนดอร์ฟ ได้อธิบายทฤษฎีการขัดแย้งระหว่างชนชั้นคล้ายๆ กัน แต่ต่างกันที่ มาร์กซ์เน้นที่เศรษฐกิจ ส่วนคารเนดอร์ฟเน้นที่อำนาจ โดยคารเนดอร์ฟ ได้กล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันในด้านสิทธิอำนาจว่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม โดยความขัดแย้งจะเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าและกลุ่มผู้ที่อยู่ใต้อำนาจ เป็นเช่นนี้ไปทุกๆ กลุ่มซึ่งอยู่ในสังคม ดังนั้น ความขัดแย้งในทัศนะของคารเนดอร์ฟ จึงเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (Group Conflict) ในขณะที่ความขัดแย้งในทัศนะของมาร์กซ์ เป็นความขัดแย้งระหว่างชนชั้นทางเศรษฐกิจ (Class Conflict)

ลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser, 1956 อ้างใน ชมนาท รัตนมณี และคณะ, 2547) เป็นนักทฤษฎีความขัดแย้ง ที่มองว่าความขัดแย้งก่อให้เกิดผลทั้งด้านบวกและด้านลบ และอธิบายว่าความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ไม่มีกลุ่มทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีความสามัคคีอย่างสมบูรณ์ เพราะความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของสถานะหนึ่งของมนุษย์ ทั้งในความเกลียดและความรักต่างก็มีความขัดแย้งทั้งสิ้น ความขัดแย้งสามารถแก้ปัญหาความแตกแยกและทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มได้ เพราะในกลุ่มมีทั้งความเป็นมิตรและความเป็นศัตรูอยู่ด้วยกัน โคเซอร์มีความเห็นว่าความขัดแย้งเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทาง

สังคม สามารถทำให้สังคมเปลี่ยนชีวิตความเป็นอยู่จากด้านหนึ่งไปสู่อีกด้านหนึ่งได้ เพราะหากสมาชิกในสังคมเกิดความไม่พึงพอใจต่อสังคมที่เขาอยู่ เขาจะพยายามทำการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้นๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของเขาได้ นอกจากนี้ โคอเซอร์ ยังเสนอว่า ความขัดแย้งยังสามารถทำให้เกิดการแบ่งกลุ่ม ลดความเป็นปรปักษ์ พัฒนาความซับซ้อนของโครงสร้างกลุ่มในด้านความขัดแย้งและร่วมมือ และสร้างความแปลกแยกกับกลุ่มต่างๆ เป็นต้น

2.2.3 สาเหตุของความขัดแย้ง

Karl Marx (1976 อ้างใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2534) เชื่อว่าจุดเริ่มต้นของความขัดแย้งมาจากเศรษฐกิจ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเกิดขึ้นเพราะแต่ละกลุ่มมีความสนใจทางเศรษฐกิจตรงกันข้ามกัน ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างกลุ่มเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยาก และจะนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและทางการเมือง โดยกลุ่มหนึ่งพยายามสนองประโยชน์ของตน ซึ่งอีกกลุ่มหนึ่งจะเสียประโยชน์ ในทำนองเดียวกันสมาชิกของกลุ่มก็พยายามสนองประโยชน์ของตน ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่ม และขัดแย้งกับกลุ่มอื่นที่มีความสนใจหรือมีประโยชน์ขัดกัน นอกจากนี้ Karl Marx ยังถือว่าความขัดแย้งเป็นสภาพการณ์ปกติของสังคม จุดเน้นในแนวคิดของ Karl Marx นั้นอยู่ที่เศรษฐกิจ การต่อสู้ของชนชั้น ธรรมชาติของการแข่งขัน และการแสวงหาประโยชน์

Max Weber (1968, อ้างใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2534) เชื่อว่าความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างบุคคลพบได้ทุกแห่งในสังคม ความขัดแย้งเกิดจากการกระทำของบุคคลที่ต้องการที่จะดำเนินการให้บรรลุความปรารถนาของตน เกิดปะทะกับการต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรือหลายๆ กลุ่มความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัด ซึ่งการที่คนหนึ่งได้รับทำให้อีกคนหนึ่งไม่ได้รับ การที่คนหนึ่งสามารถบรรลุความปรารถนาของตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น ความขัดแย้งทั้งหลายไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การต่อสู้กัน และ Max Weber ยังถือว่าการแข่งขันเป็นรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้ง

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2534) ได้กล่าวถึง สาเหตุต่างๆ ของความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งภายในบุคคล ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งในองค์กร หรือความขัดแย้งระหว่างองค์กร มีสาเหตุมาจาก 4F คือ

1) ความกลัว (Fear) ที่เป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของความขัดแย้ง ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเป็นปัจจัยที่มีอำนาจอย่างมาก เพราะเกิดขึ้นอย่างถาวร และเป็นแรงผลักดันทำให้เกิดสิ่งอื่นๆ เพราะความกลัวทำให้คนขาดเหตุผล ทำให้การรับรู้ผิดพลาด ทำให้การสื่อสารบิดเบือน จนเป็นสาเหตุให้เกิดความขัดแย้ง

2) การใช้กำลัง (Force) เป็นจุดระเบิดของความขัดแย้งที่รุนแรง กำลังในที่นี้ไม่ได้หมายถึงกำลังทางกาย หรือทางอาวุธเท่านั้น แต่หมายรวมถึงกำลังทางคุณธรรม (moral force) กำลังทางอารมณ์ (emotional force) การจะให้ความร่วมมือหรือไม่ร่วมมือ เป็นต้น กำลังทำให้เกิดความเจ็บปวด ทั้งแก่บุคคลและแก่ระบบ

3) ความเป็นธรรม (Fair) เมื่อบุคคลมีความรู้สึกว่าจะไม่ได้รับความเป็นธรรม บุคคลนั้นก็จะเกิดความขัดแย้ง อาจเกิดความขัดแย้งภายในตัวเอง กับเพื่อน กับผู้บังคับบัญชา กับหน่วยงาน เมื่อใดที่บุคคลหรือองค์กรรู้สึกว่าจะไม่ได้รับความเป็นธรรม ความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น ประเด็นจะต้องพิจารณาให้รอบคอบ ความเป็นธรรมชาติจากความพอใจของคน

4) ทุน (Fund) ในที่นี้ หมายถึงทรัพยากรการบริหาร ซึ่งได้แก่ คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และการจัดการ การบริหารในปัจจุบันนั้น ทรัพยากรมีไม่เพียงพอ แต่ละคนหรือแต่ละหน่วยงานจำเป็นต้องแข่งขันกัน เพื่อจะได้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดพอที่จะช่วยให้ตนหรือหน่วยงานบรรลุเป้าหมายได้ การแข่งขันเพื่อจะได้ทรัพยากรที่จำกัดเป็นสาเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของความขัดแย้ง

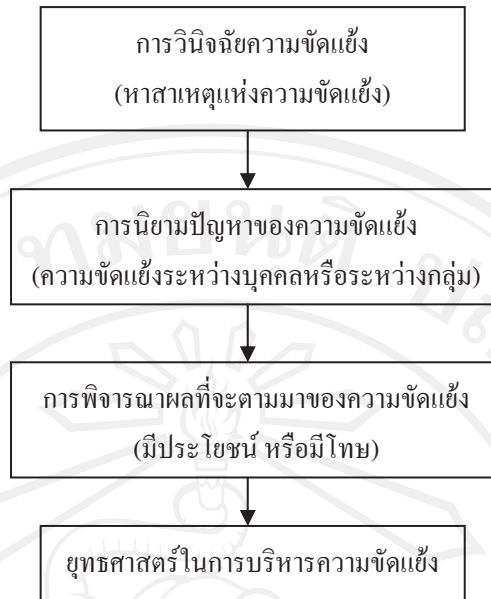
2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2534) ได้กล่าวว่า การจัดการความขัดแย้ง (management of conflict) ไม่จำเป็นต้องหมายถึงแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือ การลดหรือการขจัดความขัดแย้ง แต่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารความขัดแย้ง ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ง่าย แต่มักจะแก้ไขได้ยาก จึงมีกระบวนการจัดการความขัดแย้ง (Conflict management process) ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน โดยสรุปได้ ดังนี้

เมื่อความขัดแย้งเกิดขึ้นนั้น จะสามารถหาวิธีแก้ไขความขัดแย้งได้ด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งมีแนวคิดหลายประการในการจัดการกับความขัดแย้ง

Mary Parker Follett (1967, อ้างใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2534.) ได้เสนอวิธีการจัดการกับความขัดแย้งไว้ 3 วิธี คือ

1) การเอาชนะ (Domination) เป็นการจัดการความขัดแย้งโดยที่ฝ่ายหนึ่งมีชัยชนะเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นวิธีการที่ง่ายและรวดเร็วที่สุด แต่เป็นวิธีที่ได้ผลน้อยที่สุดในการจัดการความขัดแย้ง

รูป 1 กระบวนการในการจัดการความขัดแย้ง
ที่มา : เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์ (2534)

2) การประนีประนอม (Compromise) เป็นวิธีที่ใช้กันมากที่สุด ซึ่งเป็นวิธีที่แต่ละฝ่ายลดความต้องการของตนเองลง เพื่อที่จะก่อให้เกิดความสันติสุข ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างไม่ได้รับผลเต็มตามความต้องการ

3) การบูรณาการ (Integration) เป็นวิธีแก้ปัญหาคู่สมประสานเอาความต้องการของทั้งสองฝ่ายมาเข้าด้วยกัน วิธีนี้จะได้ผลดีที่สุดในการจัดการกับความขัดแย้ง

Georg Simmel (1955, อ้างใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2534.) มีวิธีการดังนี้

1) ทำให้เหตุแห่งความขัดแย้งหมดไป เป็นวิธีที่ทำให้คู่ขัดแย้งแยกออกจากเหตุแห่งความขัดแย้ง วิธีนี้อาจทำได้ในทันทีทันใด โดยที่คู่ขัดแย้งอาจไม่ได้เตรียมตัวหรือไม่รู้ตัว ผลจากการแก้ปัญหาขัดแย้งโดยวิธีนี้อาจทำให้มีความขัดแย้งต่อเนื่อง และมีพฤติกรรมขัดแย้งต่อไปอีก โดยสร้างเหตุแห่งความขัดแย้งขึ้นมาใหม่

2) ให้ฝ่ายหนึ่งชนะ เป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด ในการเปลี่ยนจากการต่อสู้เป็นสันติภาพ การให้ฝ่ายหนึ่งชนะ เป็นผลมาจากการที่ฝ่ายหนึ่งมีอำนาจเหนืออีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่อ่อนแอกว่าจะต้องยอมรับความพ่ายแพ้ แต่ถ้าหากฝ่ายที่อ่อนแอกว่าไม่ยอมรับความพ่ายแพ้ ก็อาจสร้างความขัดแย้งต่อไปใหม่โดยการดำเนินวิพากษ์วิจารณ์ หรือการต่อสู้ลับหลัง

3) การประนีประนอม วิธีนี้ทั้งสองฝ่ายจะต้องตกลงที่จะแบ่งเหตุแห่งความขัดแย้ง ไม่มีฝ่ายใดชนะทั้งหมดหรือแพ้ทั้งหมด ความขัดแย้งทุกประเภทอาจไม่สามารถทำให้สิ้นสุดลงด้วยวิธีนี้ เพราะเหตุแห่งความขัดแย้งบางอย่างไม่สามารถจะแบ่งได้

4) การคืนดีกัน ต่างจากการประนีประนอม แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตวิสัย เกี่ยวข้องกับอารมณ์ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมที่สงบสุข การคืนดีกันมีลักษณะที่คล้ายๆ กับการให้อภัยกัน เพราะทั้งสองอย่างเกี่ยวข้องกับการเสียสละอย่างไม่ค่อยมีเหตุผล และทั้งสองอย่างเกิดจากโมตรจิตของบุคคล การคืนดีกันเป็นทัศนคติเชิงจิตวิสัย ซึ่งควบคุมโดยความสมัครใจของบุคคลที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ ยังมีนักคิดที่ได้เสนอวิธีการจัดการความขัดแย้ง คือ Kenneth Thomas (1978, อ้างใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2547.) ได้เสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งที่น่าสนใจ คือ

1) การแข่งขันหรือวิธีของฉัน (Competing หรือ My Way) เป็นความพยายามที่จะหาทางเอาชนะกัน เพื่อจะผลักดันให้บรรลุเป้าประสงค์ของตนเอง มักจะเป็นวิธีการของผู้มีอำนาจที่จะใช้อำนาจโดยทุกวิถีทาง โดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น วิธีการนี้บางครั้งก็อาจจะจำเป็นต้องใช้ในการแข่งขัน หรือบางครั้งจะต้องต่อสู้เพื่อหลักการหรือสิทธิของตน

2) การหลีกเลี่ยงหรือยอมถอย (Avoiding หรือ No Way) เป็นวิธีการที่พยายามหลีกเลี่ยงปัญหาหรือยอมถอย ลักษณะดังกล่าวมองว่าเป็นการพยายามรักษาความสัมพันธ์หรือรักษาหน้าตา (Face-Saving) ของคนอื่น วิธีนี้ไม่ได้ทำให้ความขัดแย้งหมดไป แต่หากมีความขัดแย้งหลายๆ เรื่องสะสมไปนานๆ ก็อาจจะระเบิดออกมาได้ทันที

3) การประนีประนอมหรือแบ่งคนละครึ่ง (Compromising หรือ Half Way) เป็นวิธีการประสานความร่วมมืออย่างหนึ่ง มักจะเป็นวิธีการแบ่งครึ่ง หรือการเดินสายกลาง แต่ต่างฝ่ายต่างก็ได้ไม่เต็มในสิ่งที่ควรจะได้

4) การยอมตามหรือแล้วแต่ผู้ใหญ่ (Accommodating หรือ Your Way) เป็นอีกวิธีที่สังคมชอบปฏิบัติ มีความสนใจในการรักษาความสัมพันธ์สูง ที่จะผลักดันในส่วนที่ตัวเองต้องการน้อย ยอมรับแนวคิดของคนอื่น โดยยกเลิกรความต้องการของตนเอง คือ ยอมรับเชื่อฟังคำตัดสินหรือคำสั่ง บางครั้งก็ถูกมองว่าเป็นคนอ่อนแอ ผลที่ออกมาไม่ยั่งยืน มักเกิดเกิดบ่อยโดยการเกลี้ยกล่อมมากกว่า

5) การร่วมมือหรือวิธีการของเรา (Collaborating หรือ Our Way) เป็นการที่พยายามร่วมกันที่จะให้บรรลุวัตถุประสงค์ความต้องการทั้งสองฝ่าย เป็นการประสานประโยชน์ออกมาที่ทั้งสองฝ่ายหรือหลายๆ ฝ่ายพึงพอใจ อาศัยวิธีการเจรจาโดยยึดจุดสนใจ หรือประสานประโยชน์ของทุกฝ่าย (Interest-based Negotiation) ผลออกมาเป็น ชนะ-ชนะ (Win-Win)”

จากการศึกษาแนวคิดการจัดการความขัดแย้งวิธีการที่มีความสอดคล้องกันจากทั้ง 3 นักคิด คือ การประนีประนอม เป็นวิธีการที่ใช้กันมากที่สุด ซึ่งเป็นวิธีการจัดการที่ทั้งสองฝ่ายได้เอื้อผลประโยชน์ต่อกันเพื่อลดความขัดแย้ง แต่อย่างไรก็ตามการจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการประนีประนอมไม่ได้เป็นวิธีการจัดการความขัดแย้งที่ดีที่สุด จะต้องวิเคราะห์สภาพความรุนแรงของปัญหา บริบทของชุมชน และปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ อีกด้วย

2.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในกระแสสังคมปัจจุบันการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น ป่าไม้ ที่ดินหรือทรัพยากรอื่น ล้วนทำให้เกิดผลกระทบและข้อพิพาทระหว่างภาครัฐและประชาชนเสมอ เพื่อแก้ปัญหาข้อพิพาทอาจที่จะเกิดขึ้นจึงมีผู้นำเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการแก้ปัญหาเรื่องการจัดการทรัพยากร ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมาใช้ในกระบวนการวิจัย ดังนี้

ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลายแนวทาง เช่น อคิน รพีพัฒน์(2527) ได้แบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาออกเป็น 4 ลักษณะ คือ 1) ร่วมในการค้นหาสาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหา 2) ร่วมในการตัดสินใจเลือกวิธีการแก้ไขปัญหา 3) ร่วมในการปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผนที่กำหนด และ 4) ร่วมในการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

นอกจากนี้แล้ว เสน่ห์ จามริก (2527) ยังได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนคือ การที่ประชาชนมีโอกาสอย่างอิสระ ปราศจากการแทรกแซง บังคับ สามารถพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการใช้ ควบคุม ระดมทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม เป็นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบของการตัดสินใจที่จะกำหนดวิถีชีวิตของตนเองอย่างเชื่อมั่น

ประเวศ วะสี (2537) ยังให้ความหมายเพิ่มเติมว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะเป็นการส่งข่าวสารให้แก่สังคมโดยวิธีต่างๆ เช่น ผ่านทางสื่อมวลชนหรือการเดินทางบน เพื่อให้ทราบปัญหาความเดือดร้อน ประชาชนควรมีส่วนร่วมในการเจรจาความขัดแย้งในเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยความเสมอภาคและเคารพในความเป็นมนุษย์

ฉลาดชาวย รมิตานนท์ (2537) กล่าวว่า หัวใจของระบบประชาธิปไตย คือ คนส่วนใหญ่มีอำนาจในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ โดยมี 3 ขั้นตอนได้แก่ 1) ขั้นหลักการ จะต้องยอมรับว่าทรัพยากรเป็นของประชาชน รัฐเป็นเพียงผู้ดูแล

รักษาในนามของประชาชนเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่ระบุว่า “ประชาชนไทยเป็นเจ้าของประเทศ” เพราะฉะนั้นทรัพยากรที่ดิน น้ำ และป่าไม้เป็นของคนไทย 2) **ชั้นวิธีการ** คือ ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด และเป็นธรรมที่สุดในรูปของการกระจายอำนาจ เช่น การจัดการป่าชุมชน การจัดการน้ำโดยชุมชน ในบางกรณีประชาชนไม่อาจเข้ามามีส่วนร่วมได้โดยตรง รัฐและหน่วยงานของรัฐจะต้องดำเนินการจัดการทรัพยากรนั้นๆ อย่างเปิดเผยและโปร่งใส โดยให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารทุกขั้นตอนของการดำเนินการ เมื่อเกิดปัญหาขัดข้องใจประชาชนทั่วไปจะต้องมีการโต้สวนสาธารณะ และ 3) **ผลที่ได้** การจัดการทรัพยากร ในระบอบประชาธิปไตย มีวัตถุประสงค์สูงสุด คือ ความเป็นธรรมอันได้แก่ ประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ แต่ต้องไม่ทำลายหรือละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย

กล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา จึงเกิดขึ้นได้ทั้งในระดับบุคคลและกลุ่ม ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่หมู่บ้านหรือชุมชน แต่สิ่งที่สำคัญคือ การร่วมกิจกรรมต้องเป็นกิจกรรมเพื่อส่วนรวมหรือชุมชน ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ส่วนตัว ครอบครัว ญาติพี่น้องกลุ่ม ผลประโยชน์ที่ตนสังกัดอยู่เท่านั้น ดังนั้นในการก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในชุมชนเจ้าหน้าที่ควรกระตุ้น ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม ระบุถึงปัญหาเพื่อตอบสนองความต้องการ หรือแก้ไขปัญหาของพวกเขาโดยเข้าร่วมในการตัดสินใจหาแนวทางที่เหมาะสม และร่วมมือในกิจกรรมที่วางไว้

2.4 แนวคิดการเปลี่ยนแปลงของสังคม และวัฒนธรรม

ฟองพันซ์ มณีรัตน์ (2521) เสนอแนวคิดออกเป็น 3 กระแสหลัก ได้แก่

1) แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความสมดุลของโครงสร้างและหน้าที่ของสังคม แนวคิดนี้ถือว่าหน้าที่ของสถาบันต่างๆ ในสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในส่วนใดส่วนหนึ่งย่อมทำให้เกิดการขัดแย้งกันเองได้ เมื่อเกิดความขัดแย้งกันแล้วก็จะส่งผลทำให้เกิดความตึงเครียดซึ่งแนวคิดที่แตกต่างกันหลายแบบที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงจากเดิมเล็กน้อยถึงมาก ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นอยู่เสมอ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นก็มีกระบวนการบางอย่างเกิดขึ้น เพื่อรักษาวัฒนธรรมเดิมเช่นเดียวกัน ส่งผลทำให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างล่าช้า

2) แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องตัวกำหนดทางเศรษฐกิจ แนวคิดนี้เป็นการใช้แนวคิดของมาร์กซ์ (Mark) โดยอธิบายว่ารูปแบบของการผลิต หรือวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตมนุษย์ เพราะโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นพื้นฐานของโครงสร้างด้านสังคม การเมือง สติปัญญา และความนึกคิด โดยทั่วไปไม่ใช่สามัญสำนึกของมนุษย์ที่เป็นตัวกำหนดลักษณะการ

ดำเนินชีวิต ดังนั้นเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจแล้ว การดำเนินชีวิตของคนในสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

3) แนวคิดเกี่ยวกับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องกันไปไม่ว่าจะเป็นจากอาณาเขตหนึ่งไปยังอาณาเขตหนึ่ง เช่น จากสังคมเมืองไปยังสังคมชนบท เรื่องของการอุปโภค บริโภค ระบบความคิดต่างๆ ประเพณีวัฒนธรรมใหม่ๆ ที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนในสิ่งที่มีอยู่เดิม ซึ่งทำให้บางส่วนยังคงอยู่สามารถต่อต้านได้ แต่บางส่วนต้องสลายไป การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนั้นย่อมมีส่วนประกอบอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เป็นกระบวนการได้แก่ ต้องมีการยอมรับโดยอาศัยเวลา การยอมรับวัตถุ หรือสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่ง และการยอมรับความคิด หรือการกระทำได้มีการรับวัฒนธรรมใหม่นั้นผู้รับจะรับโดยวิธีการคมนาคม หรือการสื่อสารอย่างใดอย่างหนึ่ง วัฒนธรรมที่รับเอามานั้นย่อมเกี่ยวกับโครงสร้างสังคม และระบบค่านิยม หรือวัฒนธรรม

บุญเดิม พันรอบ (2528) กล่าวว่า ขบวนการหรือกลไกที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมก็คือ การประดิษฐ์คิดค้นการแพร่กระจาย การถอยหลังเข้าคลองและการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ ขบวนการต่างๆ เหล่านี้ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว การสูญเสียวัฒนธรรม หรืออันัยหนึ่งเรียกว่า การถอยหลังเข้าคลองถือว่าเป็นความเสื่อมโทรม หรือการสูญเสียวัฒนธรรมเกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเกิดช้าหรือเร็วก็ได้ ซึ่งมีรูปแบบขบวนการดังนี้

1. การประดิษฐ์คิดค้น หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสร้างนิสัยแบบแผนการดำเนินชีวิตขึ้นมาใหม่ขึ้นมา สร้างเครื่องหลักการใหม่ซึ่งเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นๆ ในรูปแบบการแลกเปลี่ยนทางสังคม การประดิษฐ์ คิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้ หลักการแบบแผนวัสดุใหม่ๆ ขึ้นนั้น สังคมคมต้องรับความคิดนั้น คารยอมรับนั้นอาจจะมากน้อยขึ้นอยู่กับหลักการ แบบแผนหรือเรื่องมือเครื่องใช้นั้นมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงไร ปัจจัยเหล่านี้หมายรวมถึง การคิดค้นหลักการแบบแผน เครื่องมือเครื่องใช้ชนิดเดิมแต่ได้มีการค้นคว้าวิจัยเพื่อปรับปรุงคุณภาพให้ดีขึ้น การค้นคว้าวิจัยเป็นสิ่งที่มิอทธิพลเหนือขึ้นไป เช่น การคิดประดิษฐ์เครื่องบินของวิลส์เบอร์ กับเออร์วิลล์ ไรท์ ในครั้งแรกเรียกว่าการประดิษฐ์ขั้นต้น (Primary invention) เมื่อมีคนอื่นมาปรับปรุงวิจัยใหม่ให้มีประสิทธิภาพกว่ากลายเป็นสิ่งประดิษฐ์ขั้นสอง (Secondary invention)

2. การแพร่กระจายหมายถึง การหิบบีมทางวัฒนธรรม หรือการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมโดยผู้ประดิษฐ์คิดค้นเป็นผู้แนะนำวัฒนธรรมใหม่เข้าไปในสังคมอื่น ซึ่งการหิบบีมวัฒนธรรมเป็นเรื่องธรรมดา เพราะเป็นเหมือนวัฒนธรรมความคิดของคนแต่ละกลุ่ม ราล์ฟ ลี เสนอแนะว่าการหิบบีมวัฒนธรรมของแต่ละสังคมมักจะหิบบีมวัฒนธรรมประมาณร้อยละ 90

หมายความว่า การรับวัฒนธรรมใหม่ที่แพร่กระจายเข้ามานั้น คนในสังคมไม่ได้รับมาทั้งหมด แต่เป็นการรับเพียงอย่างมากที่สุดร้อยละ 90 เนื้อหาวัฒนธรรมที่รับมานั้น ก็มักจะสอดคล้องกับวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมในสังคมตัววัฒนธรรมนั้นใหม่ ขัดแย้งกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง การหิบบิยก็จะเกิดขึ้นยากลำบาก หรือบางครั้งอาจเกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างคนในสังคมก็ได้

3. การถอยหลังเข้าคลอง (Devolution) คนส่วนใหญ่มักคำนึงเฉพาะการสังสมวัฒนธรรมหรือแนวคิดใหม่ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ การที่มนุษย์มักไม่คิดว่าการรับเอาสิ่งเหล่านั้นเข้ามาแล้วทำให้เกิดความสูญเสียวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมบางอย่างไปเรียกว่าเป็นการถอยหลังเข้าคลอง เช่น ในสังคมไทย ระยะเวลาเริ่มแรกอาจใช้ผ้าไหมมาทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม ต่อมานิยมใช้ผ้าทำด้วยใยสังเคราะห์ คนไทยเกือบลืมผ้าไหม จนมีการส่งเสริมการทอผ้าไหมขึ้นมาใหม่ และคิดว่าวัฒนธรรมผ้าไหมดีกว่าผ้าใยสังเคราะห์ เป็นต้น

4. การรับเอาวัฒนธรรมใหม่ (Acculturation) เมื่อวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้าสู่สังคมเป็นที่แน่นอนว่าสมาชิกในสังคมต้องเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แม้ว่าวัฒนธรรมใหม่นั้นจะเป็นวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลเป็นวัฒนธรรมเด่น หรือเป็นวัฒนธรรมด้อยก็ตาม ลักษณะการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญก็คือ อาจเกิดการทดแทนวัฒนธรรมหรือไม่มีการทดแทนวัฒนธรรมขึ้นก็ได้ นักมานุษยวิทยาได้อธิบายการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ

4.1 การทดแทน (Substitution) หมายถึง การที่วัฒนธรรมใหม่เข้ามาทดแทนวัฒนธรรมเก่าทางด้านหน้าที่และความสำคัญอื่น เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

4.2 การผสมผสาน (Syncretism) หมายถึง การที่วัฒนธรรมเก่าและวัฒนธรรมใหม่เกิดการผสมผสานกัน เพื่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบและระบบวัฒนธรรมใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมา

4.3 การเพิ่มวัฒนธรรม (Addition) หมายถึง เป็นการเพิ่มวัฒนธรรมใหม่เข้ามา ทำให้โครงสร้างสังคม และระบบวัฒนธรรมมีความซับซ้อนมากขึ้น โครงสร้างสังคมอาจจะเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงก็ได้

4.4 การสูญเสีย (Deculturation) หมายถึง การที่วัฒนธรรมบางส่วนสูญหายไป โดยไม่มีการทดแทนเข้ามาใหม่

4.5 การเกิดวัฒนธรรมใหม่ (Origination) หมายถึง การที่สังคมสร้างวัฒนธรรมใหม่เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น หรืออาจจะเกิดจากอิทธิพลอื่นๆ ทำให้สถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปเริ่มมีวัฒนธรรมใหม่เกิดขึ้นมา

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมอาจจะกล่าวได้กว้างๆ อยู่

2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชน ซึ่งได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การสาธารณสุขโลก เมื่อรัฐบาลได้ดำเนินการพัฒนาโดยการเร่งสร้างถนน ไฟฟ้าโรงเรียน ทำให้ชุมชนชนบทได้รับการพัฒนาที่ดีขึ้น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะว่าการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมเมืองไปสู่สังคมชนบทเป็นเรื่องที่เกิดขึ้น และต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมชนบท และสังคมเมืองมีอยู่มากมาย ซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยกันในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และการสื่อสารมวลชน มีอิทธิพลอย่างมาก และรวดเร็วต่อชุมชนชนบท ที่จะทำให้ชนบทได้รับข่าวสารต่างๆ อยู่ตลอดเวลาทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

2. ปัจจัยภายใน เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ในชุมชน ซึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ ปัจจัยต่างๆ ได้แก่ปัจจัยทางนิเวศวิทยาซึ่งได้แก่ สิ่งแวดล้อม ที่ตั้งของหมู่บ้าน ที่ดิน และอื่นๆ หากชุมชนตั้งอยู่ในสภาพนิเวศวิทยาที่ดีก็อาจจะพัฒนาชุมชนของตนให้ดีขึ้น ซึ่งทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ปัจจัยทางด้านบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล หรือสมาชิกแต่ละคนก็มีส่วนจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะว่า ถ้าหากบุคคลได้รับการศึกษาสูงมีประสบการณ์ต่างๆ การท่องเที่ยวก็อาจทำให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่่ง่ายกว่าบุคคลอื่นๆ ตลอดจนความเป็นผู้นำของชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถอาจมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมได้เช่นกัน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน, 2527)

2.5 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นโยบายการป่าไม้แห่งชาติ

ในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ สามารถกระทำโดยต่อเนื่องในระยะยาว และประสานสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น จึงได้มีการกำหนดนโยบายการป่าไม้แห่งชาติไว้ให้เป็นที่น่าพอใจ เพื่อให้ส่วนราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้เข้าใจร่วมกันและถือเป็นแนวทางปฏิบัติ อันจะทำให้การพัฒนาป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่น และบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนี้

1) ให้มีการกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในระยะยาว อันจะทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทางสังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง และ

สิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น

2) ส่งเสริมบทบาท และหน้าที่ของส่วนราชการต่างๆ และภาคเอกชนให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน

3) ปรับปรุงระบบการบริหารงานป่าไม้ของชาติให้สอดคล้องกับปริมาณคุณภาพ และสภาพทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

4) กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ เพื่อประโยชน์ 2 ประการ ดังนี้

4.1) ป่าเพื่อการอนุรักษ์ กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ที่หายากและป้องกันภัยธรรมชาติ อันเกิดจากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย และนันทนาการของประชาชนในอัตราร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ

4.2) ป่าเศรษฐกิจ กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้ และของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ

5) รัฐและภาคเอกชน จะพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ และจะจัดการพัฒนาให้อำนวยประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อมโดยสม่ำเสมอตลอดไป

6) ให้เพิ่มการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตร เพื่อลดการทำลาย พื้นที่ป่าไม้

7) เพื่อก่อให้เกิดการประสานการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ระหว่างป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่นๆ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรณี รวมทั้ง เพื่อก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐกับภาคเอกชนและประชาชนในท้องถิ่น รัฐจะจัดให้มีแผนพัฒนาป่าไม้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

8) เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วยการจัดการป่าไม้ ทั้งในระบบวนวัฒน์แบบเลือกตัด และระบบวนวัฒน์แบบตัดหมด ตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะในระบบตัดหมดนี้ เมื่อตัดแล้วให้ปลูกทดแทนในพื้นที่ที่ถูกตัดทันที

9) เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อม รัฐจะต้องเร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอน เพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดิน สำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละจังหวัดที่แน่นอนเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้

10) การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติ ให้กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยป่าไม้

11) เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทักษะ ความสำนึก ความรู้สึก และทักษะแก่ประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากทรัพยากรป่าไม้และผลเสียจากการตัดไม้ทำลายป่า การใช้สอยไม้อย่างฟุ่มเฟือย จัดให้มีการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจแก่ประชาชน เกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อส่วนรวม

12) ให้มีการพัฒนาด้านป่าไม้ โดยส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนและภาครัฐบาล เพื่อใช้ภายในประเทศ เพื่อประโยชน์ในการอุตสาหกรรม และสนับสนุนให้มีการส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ส่งเสริมการปลูกป่าในที่ดินของรัฐ และการปลูกป่าตามหัวไร่ปลายนา หรือการปลูกป่ารายย่อยเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน

13) สนับสนุนให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่อง และโรงงานเชื้อกระดาษ เพื่อนำทุกส่วนของไม้มาใช้ประโยชน์ และส่งเสริมให้มีการใช้วัสดุอื่นทดแทนไม้

14) ให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้การรักษาและเพิ่มทรัพยากรป่าไม้ และการตัดฟันไม้มาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

15) การดำเนินการวิจัยด้านป่าไม้ ให้กรมป่าไม้ขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาระดับสูงต่างๆ แทนการตั้งสถาบันวิจัยป่าไม้ระดับชาติ

16) เพื่อลดการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิง จึงให้มีการใช้ไม้เพื่อพลังงาน โดยให้มีการปลูกป่าเพื่อเป็นแหล่งพลังงาน

17) กำหนดพื้นที่ที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ย 35 เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป ไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้โดยไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนดหรือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

18) กำหนดแนวทางปฏิบัติงานที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการทำลายป่าในรูปแบบต่างๆ เช่น การทำไร่เลื่อนลอย ภัยจากไฟป่า การทำลายป่าจากชนกลุ่มน้อย การรุกป่าพื้นที่ป่าจากเชิงเขา โดยให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอนที่แน่นอนชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปรามและการลงโทษผู้กระทำผิด รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์รวมการปราบปรามในแต่ละภาค และให้มีมาตรการลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอิทธิพล และผู้กระทำผิดไว้เป็นหลักในการปฏิบัติงานของหน่วยราชการและภาคเอกชน

19) กำหนดให้มีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชน

20) กำหนดให้มีการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นให้สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและรวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งสามารถแยกได้ตามกลุ่มของงานวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

การศึกษาเรื่อง การจัดการป่าไม้ การศึกษาของ ไพโรจน์ อาจริยะ(2544) ที่ศึกษาการจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบ้านกลาง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน อาศัยขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน โดยสะท้อนออกมาในรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น บนฐานความเชื่อของชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร โดยใช้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติกับองค์กร ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำศาสนา กลุ่มอื่นๆ ในหมู่บ้าน หน่วยราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชนในการแลกเปลี่ยนความรู้ การส่งเสริมและเพิ่มศักยภาพในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งแก้ปัญหาในชุมชนละวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน โดยสะท้อนออกมาในรูปแบบภูมิปัญญาท้องถิ่น บนฐานความเชื่อของชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร โดยใช้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติกับองค์กร ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำศาสนา กลุ่มอื่นๆ ในหมู่บ้าน หน่วยราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชนในการแลกเปลี่ยนความรู้ การส่งเสริมและเพิ่มศักยภาพในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งแก้ปัญหาในชุมชน เหมือนกับการศึกษาของ นรินทร์ ประทวนชัย (2543) ที่ทำการศึกษา การจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนพื้นที่สูง บ้านโป่งผา อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนวิธีการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยรัฐมาเป็นการจัดการโดยเน้นบทบาทของชุมชน มีการกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับการใช้ประโยชน์ และการระงับข้อพิพาทโดยใช้จารีตประเพณีและความเชื่อด้วยระบบกรรมสิทธิ์ร่วม สอดคล้องกับงานของ มนต์ รวดเร็ว (2541) ที่ศึกษาการใช้ประโยชน์และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำห้วยยอด จังหวัดน่าน ได้ผลการศึกษาครั้งนี้ ชุมชนมีรูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบของจารีตประเพณี ภูมิปัญญาและความเชื่อในเรื่องผี ส่วนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ภายใต้ขอบเขตหรือกฎเกณฑ์ทางจารีตประเพณีและความเชื่อของชุมชน คล้ายกับการศึกษาของวรรณิ ธงเชียร (2545) ศึกษาการจัดการป่าชุมชนบ้านต้าในกับหลักการจัดการของกรมป่าไม้ กรณีศึกษาบ้านต้าใน ตำบลต้า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ที่ได้ผลการศึกษา พบว่าผู้นำชุมชนมีความต้องการให้คนในชุมชนนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อทางศาสนามาใช้ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า โดยสร้างความมีส่วนร่วมในการจัดการของคนในชุมชน

การศึกษา เรื่องความขัดแย้งงานของดร.ณิ จงประสิทธิ์กุล (2544) ที่ศึกษาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาฮ้าง พบว่า การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ทำให้ต้องการ

ทรัพยากรในการผลิตมากจึงมีการบุกรุกพื้นที่ป่า ประกอบกับแนวคิดการจัดการป่าของรัฐที่ต้องรักษาพื้นที่ตามแนวทางของนิเวศวิทยา ทำให้เกิด การขัดแย้งขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาของ ปทุมรัตน์ ต่อวงศ์ (2539) ที่ศึกษา การจัดการความขัดแย้งของชุมชนชนบทเชียงใหม่ พบว่า ในสังคมปรากฏปัญหาความขัดแย้งในหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ แต่ความขัดแย้งที่มีความรุนแรงและมีผลกระทบกับการดำรงชีวิตของชาวบ้านมากที่สุดคือ ความขัดแย้งในเรื่องที่ทำกินระหว่างรัฐกับชาวบ้าน คล้ายกับการศึกษาของพฤษภ์ เถาถวิล (2542) ที่ได้ศึกษา พลวัตของความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่า กรณีศึกษา หมู่บ้านป่าชุมชนในจังหวัดลำพูน พบว่า เงื่อนไขความขัดแย้งในการเข้าถึงพื้นที่ป่าระหว่างรัฐกับชุมชน เกิดจากการที่รัฐได้ขยายอำนาจเข้าควบคุมและจัดการทรัพยากร ไปสู่ท้องถิ่น จนทำให้ชุมชนได้รับผลกระทบ เพราะไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าได้ตามวิถีชีวิตที่เคยเป็นมา

ส่วนการศึกษาเรื่องการจัดการความขัดแย้ง วันเพ็ญ สุรฤกษ์(2523) กล่าวว่า การใช้วิธีการประนีประนอม มีความเหมาะสมในการจัดการความขัดแย้ง เนื่องจากชุมชนภาคเหนือมีระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และไม่นิยมความรุนแรง สอดคล้องกับการศึกษาของจริญญา จันทร์อิน (2547) ที่ได้ศึกษาการจัดการความขัดแย้งขององค์กรเหมืองฝายช่วงฤดูแล้งในลุ่มน้ำแม่จัน จังหวัดเชียงราย พบว่า ชาวบ้านมีการใช้วิธีการแบบประนีประนอมในการลดความขัดแย้งมากที่สุด โดยมีการให้อำนาจแต่เหมืองฝายในการตัดเดือน และเจรจาแก่สมาชิกผู้ใช้น้ำที่ทำผิด ถ้าไม่สามารถแก้ไขได้จะแจ้งให้ประธานเหมืองฝายเป็นผู้เจรจา กรณีมีความขัดแย้งมากจะให้ผู้นำชุมชนคือผู้ใหญ่บ้านหรือ กำนันเป็นผู้เจรจาและไกล่เกลี่ย แต่ไม่มีการ ลงโทษผู้กระทำความผิดแต่อย่างใด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีนี้เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าไม่ได้แก้ที่สาเหตุของปัญหาแต่อย่างใด เช่นเดียวกับงานของ กริมกมล มหัทธนะวิศัลย์ (2543) ที่ได้ศึกษาการจัดการความขัดแย้งในป่าชุมชน ของชาวปกาสัยในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาพบว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ในการจัดการป่าชุมชนไม่ได้สร้างความแตกหักขึ้น เพราะต่างฝ่ายก็มีผลประโยชน์ต่อกัน ทำให้เกิดการแก้ปัญหาโดยการประนีประนอมเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตนเองให้มากที่สุด ในขณะที่การศึกษาของณัฐวุฒิ พิมพัธดา (2551) ที่ศึกษาความขัดแย้งและการจัดการความขัดแย้งของทรัพยากรป่าไม้โดยการจัดการร่วม กรณีศึกษาบ้านห้วยขนุน ตำบลคอนแก้ว อำเภอยางทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการแก้ไขความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ควรมีมุมมองในการรักษาทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วม และสร้างความเข้าใจให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาพร้อมทั้งควรมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามาร่วมทำความเข้าใจในรูปแบบขององค์กรชุมชน เพื่อให้เกิดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรป่าและงานของกัญญา ไจกลางดุก (2543) ที่ศึกษาศักยภาพของชุมชนในการจัดการกับความขัดแย้งที่

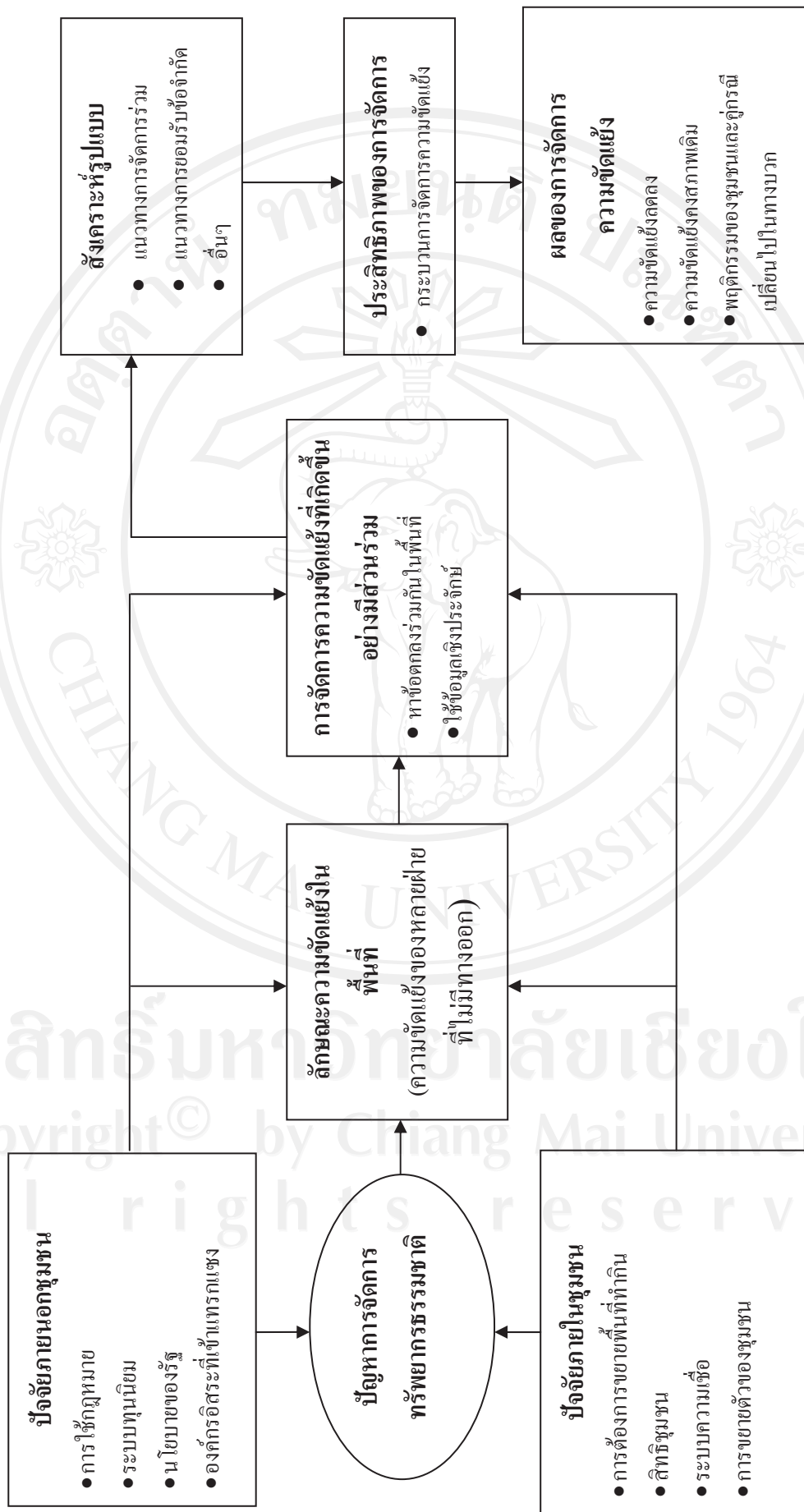
ได้รับอิทธิพลจากองค์กรภายนอกชุมชน พบว่า ชุมชนได้อาศัยศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน และภายนอกชุมชนในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง เช่น การขอความร่วมมือจากนักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง รวมทั้งอาศัยกลุ่มผู้นำต่างๆ ภายในชุมชน เช่น พระภิกษุ กลุ่มอาจารย์ เพื่อร่วมในการจัดการปัญหาความขัดแย้ง

สรรเสริญ ทองสมนึก (2542) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนบ้านทรายทอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า ชุมชนสามารถแก้ปัญหาวิกฤตเรื่องน้ำอันเนื่องมาจากป่าถูกบุกรุกทำลายโดย มีระบบเครือข่ายทางสังคมและความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนที่มีต่อป่าให้แก่ลูกหลาน มีการจัดการทรัพยากรในรูปแบบป่าชุมชน มีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ในการดูแลรักษาป่าให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและความต้องการของชุมชน ทำให้ชุมชนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน งานของธีรวงศ์ คงทอง (2543) ที่ศึกษาการถือครองที่ดินกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในเขตอุทยานแห่งชาติ ดอยสุเทพ-ปุย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชนเกิดจากกลุ่มที่ไม่มีตำแหน่งเป็นทางการในระดับมาก ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ปัจจัยขนาดของการถือครองที่ดินทำกินไม่มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ นรินทร์ ประทวนชัย (2543) ที่ศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนบนพื้นที่สูง บ้านป่าโป่งผา อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดกฎเกณฑ์และข้อบังคับ การวางประโยชน์ การควบคุมและการระงับข้อพิพาทตามจารีตประเพณี และความเชื่อในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และงานของพงษ์ศักดิ์ ภัทรเดชะ (2540) ที่ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่โถ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชน 4 ขั้นตอน ปรากฏผลขั้นตอนการค้นหาปัญหาและสาเหตุ ขั้นตอนการวางแผนดำเนินงานและขั้นตอนการลงทุนและปฏิบัติชาวบ้านมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนขั้นตอนการติดตามประเมินผล ชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับต่ำ งานของทรงพล หาญศิริชัย (2543) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมจากโครงการถนนชนบท ของชุมชนบ้านแก่งหลวง อำเภอลอง จังหวัดแพร่ พบว่าการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มิได้คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทำให้สภาพทางสังคม และสิ่งแวดล้อมหลายอย่างของชุมชนเปลี่ยนไป ทั้งทางบวก และทางลบ ซึ่งคล้ายกับ การศึกษาของสมชัย แก้วทอง (2544) ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายในชุมชน อันเนื่องมาจากโครงการอพยพชาวเขา ของบ้านวังใหม่ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ที่พบว่า โครงการอพยพชาวเขา มีปัจจัยภายนอกและภายในที่เกี่ยวข้องกับ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนชาวเขา ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางบวกของคุณภาพชีวิต แต่ในด้านสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มส่งผลในทางลบ และเหมือนกับ อัสมา สิมารักษ์ (2551) ที่ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในเมืองฮอยอัน ประเทศเวียดนาม ภายหลังได้รับการประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลก ซึ่งพบว่า จากการประกาศเป็นเมืองมรดกโลกของเมืองฮอยอัน การท่องเที่ยวได้ส่งผลกระทบต่อทั้งด้านบวกและด้านลบต่อสังคมและวัฒนธรรมเมือง ในด้านบวก การท่องเที่ยวได้นำความเจริญเข้าสู่เมือง มีการปรับปรุงระบบคมนาคม และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ แต่ในด้านลบ ทำให้เกิดปัญหาสังคม และเกิดการเปลี่ยนแปลงของค่านิยม ซึ่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนในชุมชนอีกด้วย

2.6 กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ผู้วิจัยนำมาพัฒนาได้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของ บ้านพรสวรรค์ ตำบลช่วงเป่า อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ ดังแสดงในรูป 2

รูป 2 กรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่องการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติของ

บ้านพรสวรรค์ ตำบลช่างเปา อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved